

rimoni

JOAQUIM M. PUIGVERT. Universitat de Girona

NARCÍS FIGUERAS CAPDEVILA. Universitat Oberta de Catalunya

L'ESTIUEIG: CANVIS DE MODEL, DECADÈNCIA I PATRIMONIALITZACIÓ

A partir dels anys 60 del segle XX (i fins i tot abans) l'estiueig «clàssic» entrà en crisi per raons molt diverses. L'estiueig de les classes benestants, de dos o tres mesos de durada, s'anà substituint per un altre d'interclassista i massiu, conseqüència de les vacances pagades, tant a muntanya com a mar. De fet, hi ha prou indicis en els anys de la Segona República de l'inici d'aquest canvi. Pel que fa l'estiueig vinculat al fenomen de les aigües i la salut, també va experimentar un declivi en bona part a causa dels avenços de la farmacologia. En efecte, en la mesura que la indústria farmacèutica treia al mercat tota mena de medicaments per tractar afeccions hepàtiques, urinàries i d'altra mena, que fins aleshores s'havien tractat recomanant al pacient de prendre determinades aigües, l'estiueig vinculat als balnearis i a les fonts tenia els dies comptats. Els nous *específics* tenien efectes molt més ràpids, l'aplicació era molt més còmoda i resultaven molt més barats que no pas, posem per cas, anar dos mesos al balneari de la Font Picant de Sant Hilari Sacalm per tractar una malaltia del ronyó.

La crisi de l'estiueig clàssic implicà el canvi d'ús dels seus espais i, a mitjà termini, la decadència, desaparició o reutilització d'aquests, a banda del valor patrimonial que hom els atribueixi. Els exemples poden multiplicar-se. Pensem en les torres d'estiueig de l'alta burgesia, de dimensions enormes i avui difícilment mantenibles per part dels propietaris. No hi ha cap població amb tradició d'estiueig que no hagi vist enderrocar alguna de les seves grans torres, ja fossin representants de l'eclecticisme arquitectònic decimonònic, del modernisme o del noucentisme; als seus solars i jardins s'han construït blocs d'apartaments, fruit de processos especulatiu. En altres casos la reutilització com a hotel («amb encant») o residència de gent gran n'ha possibilitat la conservació, especialment en poblacions properes a les grans ciutats. Més recentment algunes immobiliàries han reconvertit les grans torres en cases plurifamiliars, canviant-ne la

distribució interior però mantenint les façanes originals; amb aquest tipus d'operacions s'han perdut molts béns patrimonials però s'ha de reconèixer que, com a mínim, han servit per mantenir el paisatge urbà històric vinculat a l'estiueig.

Pel que fa a les infraestructures relacionades amb les pràctiques de salut, els banys i la cura d'aigües, els canvis de model tampoc no han estat neutres patrimonialment. Les fonts mig abandonades arreu en són la màxima expressió. Un parell de llibres han deixat molt ben registrats aquests processos de decadència. Ens referim a l'editat per Ignasi Solà-Morales, amb fotografia de Marta Povo, *Arquitectura balnearia a Catalunya* (1986), i al de Mercè Tatjer *Els banys de mar a Catalunya* (2012). En el primer els lectors poden trobar alguns exemples de balnearis que han desaparegut (el Soler de Caldes de Malavella, la Puda de Banyoles), d'altres que són veritables ruïnes (la Puda de Montserrat, Banys de Ribes) o que són tancats (Montagut a Ribes, Font Picant a Sant Hilari Sacalm...). En algun cas en el llibre de Solà-Morales apareixen imatges de balnearis en estat ruïnós posteriorment recuperats, com el de Cardó de Benifallet (tancat el 1967) que des del 2013 viu una temptativa privada de rehabilitació.

D'alta banda, l'obra de Mercè Tatjer ofereix una molt bona diagnosi del que ha passat amb el patrimoni i els espais vinculats als banys i a l'estiueig de mar: «[L]es lleis de costes», afirma, «i nous models d'intervenció en el litoral, l'ampliació artificial de les platges, la construcció massiva d'espigons, passeigs marítims i ports esportius, no tingueren en compte la protecció d'aquest patrimoni litoral, sovint injus-

Torre Can Roig, Camprodon (c. Freixenet, 21) en estat ruïnós.

1

2

5

8

11

13

14

16

patrimoni) (re

tament menystingut». Amb la desaparició, entre molts altres, dels banys de Montgat, el balneari Colon de Caldetes, els banys de Sant Elm de Sant Feliu de Guíxols o els banys i casino de Sant Sebastià de la Barceloneta, conclou la mateixa autora, «s'ha perdut un important patrimoni cultural i arquitectònic, testimoni d'una manera d'entendre el bany i el lleure marítim durant més de dos segles».

Hem parlat del valor que hom pot atribuir al patrimoni físic de l'estiueig. Els processos de patrimonialització són d'ordre molt divers i varien amb el temps. L'acció duta a terme els darrers anys per museus i arxius locals o l'impuls d'administracions municipals o comarcals per posar en valor els seus actius, atraure turisme cultural i promoure visites guiades, rutes, itineraris, etc. han generat un nou interès pel passat «estiuejant» de moltes poblacions i els testimonis que ens resten dempeus. Els elements lligats a les «arrels del turisme» esdevenen patrimoni col·lectiu en valorar-se socialment, a més de mantenir la consideració dels experts. N'és un exemple singular la ruta *El modernisme d'estiueig al Vallès Oriental* (2001), de l'Agència de Promoció Turística de la Diputació de Barcelona en col·laboració amb el Consorci de Turisme del Vallès Oriental i els ajuntaments de l'Ametlla del Vallès, Cardedeu, Granollers i la Garriga, amb textos de Lluís Cuspinera i Carme Clusellas; el projecte ha tingut altres incorporacions, com ara la de Figueró-Montmany, i es duu a terme en diverses poblacions de la comarca. El 2003 es va muntar l'exposició *Estius a Cardedeu*, al Museu Tomàs Balvey, i el 2007 la ruta teatralitzada *Cases i jardins: escenes d'estiueig*, continuada per la ruta sobre l'obra de l'arquitecte Manuel J. Raspall (1877-1937) a Cardedeu i a la Garriga. L'interès per l'arquitectura modernista i noucentista vinculades a l'estiueig s'ha estès a molts altres indrets. Podem citar, per exemple, el llibre de Carlota Giménez Compte *Horta. Estiueig i modernisme des de final de segle XIX* (2015) i les rutes pel districte barceloní d'Horta-Guinardó. O la ruta que es duu a terme a Argentona (el Maresme) i les activitats similars programades a la comarca de la Selva (Lloret de Mar, Caldes de Malavella...) o les que tenen com a eix les diverses viles termals.

Hom ha recuperat i mostrat també imatges fotogràfiques relatives al tema. Entre altres, el 2014 Museu de Reus oferí l'exposició *El temps de la calor. L'estiueig a Salou*, amb imatges històriques del seu fons, i aquest darrer mes d'agost ha estat l'Arxiu Comarcal de l'Anoia que ha presentat *L'estiu, objectiu dels fotògrafs*, amb perspectives de platja, excursions, estiuejants i turistes preses per fotògrafs igualadins.

D'altra banda, la participació del periodisme i de la literatura estigué present des dels inicis en els processos de creació de destinacions d'estiueig i d'incipient turisme. En el «bateig» de la Costa Brava, hom al·ludí no sols a la bellesa del paisatge sinó també al fet d'haver estat lloada per poe-

Platja de la Barceloneta el 1925 amb els Banys de Sant Sebastià, avui desapareguts

tes i narradors. L'auge actual de la patrimonialització literària (atles i mapes literaris publicats o virtuals, rutes i itineraris...) fa objectes d'atenció i visita tant els llocs on els autors han viscut o han mort com aquells en què han situat l'acció de les seves ficcions, per més imaginàries que siguin, si pot establir-se un lligam amb l'espai físic. Es generen materials específics, es contribueix a la difusió de les obres literàries i es crea un nou interès, una relativa nova centralitat social per a la literatura. N'és un exemple l'itinerari autoguiat *Els balnearis de la Selva. Literatura, fonts i balnearis a Caldes de Malavella, Santa Coloma de Farners i Sant Hilari Sacalm* (2012), publicat per les càtedres M. Àngels Anglada i Martí Casals de la Universitat de Girona. O bé la ruta literària *Joan Maragall al Ripollès*, que inclou Sant Joan de les Abadesses, Camprodon i Núria, entre moltes altres.

Cal esperar que també es generi, de retop, un interès i un esforç renovat per conservar els elements físics —i la memòria de les pràctiques— que resten d'un fenomen que va tenir una àmplia distribució i va contribuir en bona part a configurar la fesomia de moltes de les nostres poblacions. ■